

Erfgoed op locatie

Door Dick van Dijk en Aafje Moonen *

Hoe verbind je persoonlijke verhalen, met behulp van moderne technologie, aan religieus erfgoed? Rond deze vraagstelling werken Erfgoed Nederland en Waag Society samen aan het project Rituelen.

Het project Rituelen onderzoekt een nieuwe, aansprekende manier om interactie te bewerkstelligen tussen een breed publiek en het ons omringende religieuze erfgoed: denk aan de vele kerken en moskeeën, maar ook aan musea, berrmonumentjes en andere bijzondere plekken. Deelnemers aan het project wandelen met een telefoon door het centrum van Amsterdam en krijgen op relevante locaties verschillende media aangeboden, via hun telefoon. Die informatie kan bestaan uit een beschrijvende historische tekst, maar kan ook een afbeelding van een toepasselijk object uit een museumcollectie zijn of een persoonlijk verhaal van iemand anders. Ook worden de deelnemers uitgenodigd hun eigen verhaal te vertellen, hun eigen ervaringen te delen. Het project is een onderzoek naar hoe het publiek dergelijke mobiele toepassingen waardeert en wat de mogelijkheden van deze mediatechnologie voor erfgoedinstellingen zijn.

"Wat ik graag wil vertellen is dat ik met het Hindoeïsme ben opgevoed, maar me daar niet heel erg betrokken bij voel". Met het beluisteren van deze bekentenis beginnen de deelnemers aan de Rituelen-route. Het verhaal van deze jonge Nederlands-Indiase vrouw wordt, op andere locaties, gevolgd door een biecht van een oudere Limburgse pastoor en een relaas van een strijdbare klokkenluider. Verschillende locaties, religies en opvattingen worden zo aan elkaar verbonden en de deelnemers worden, vanuit de aangeboden digitale input, verleid hun eigen verhaal te vertellen over hún persoonlijke religieus erfgoed en de eigen rituelen. De route voert de deelnemers langs een protestantse kerk, een Armeense kerk, een tempel, en eindigt op de top van de Zuidertoren. De state-of-the-art telefoons worden aan de deelnemers uitgereikt alvorens te gaan lopen.

Mobiele technologie

Op dit moment vindt een ontwikkeling plaats die een grote invloed heeft op de manier waarop we media beleven. Het internet, dat begon als een verzameling statische pagina's en zich sinds begin jaren 2000 ontwikkelde tot een sociale ontmoetingsplaats,

vindt in snel tempo zijn weg naar de openbare ruimte. Met de komst van de alomtegenwoordige mobiele telefoon en geavanceerde plaatsbepaling wordt het mogelijk om overal en altijd media te consumeren, te produceren en te delen.

Dit brengt nieuwe mogelijkheden voor de beleving van erfgoed. Waar de collectie traditioneel wordt begrensd door de muren van het museum of het archief, wordt het nu mogelijk, zelfs vanzelfsprekend, dat zij zichtbaar wordt gemaakt op de plekken waar ze relevant is: in de stad, het land, de publieke ruimte. Veel erfgoedinstellingen voelen de urgentie van deze ontwikkelingen maar worstelen met het vraagstuk hoe hun collecties voor een breed publiek en op een vernieuwende manier te ontsluiten. Hoe verbinden we plekken en voorwerpen met context en persoonlijke beleving? Moet het mobiel, digitaal, locatiegebonden? Hoeveel participatie bieden we of vragen we van de gebruikers? Er wordt her en der geëxperimenteerd met deze nieuwe vormen van ontsluiting maar er blijft veel te vragen over. In Rituelen onderzoeken we daarom de relatie tussen de schat aan gebouwen en plekken, klaar om ontdekt te worden, de verhalen van mensen, die vaak een universeel karakter hebben, en digitale erfgoedcollecties. Door de inzet van mobiele technologie worden deze relaties als een extra betekenislaag over onze alledaagse werkelijkheid gelegd.

Deelnemers lopen met mobiele telefoon door het centrum van Amsterdam (foto's Waag Society, Amsterdam).

Onzichtbaar wordt zichtbaar

Religieus erfgoed biedt een goede kapstok om de vertaalslag van erfgoed naar een breed publiek te kunnen maken. Bij uitstek religieus erfgoed verbindt het materiële met het immateriële, de plek met beleving, de gebouwen en voorwerpen met tradities, levensopvattingen en rituelen. In het project beogen we op het eerste gezicht onzichtbare zaken zichtbaar maken, verbanden te laten ontstaan en handelingsruimte te creëren voor de deelnemers. De ontwerpvrage hierbij is welke scenario's en dramaturgie nodig zijn om het brede publiek een zelfstandige, participerende rol te laten nemen in dit proces. Daaruit kan een geheel nieuwe beleving van de openbare ruimte als culturele kennisbron en culturele verworvenheid ontstaan.

Reflectief

Het project Rituelen is gestart met een aantal workshops met erfgoedinstellingen, met aanbieders van mobiele toepassingen en stadsroutes en met de beoogde eindgebruikers. Hierin werd onderzocht wat de beste manier is om het publiek, jong en oud, bij religieus erfgoed te betrekken. Op basis van deze input en de projectervaring van Waag Society is vervolgens een kleinschalige publiekspilot gedefinieerd, die in augustus 2008 gerealiseerd is. In deze pilot lopen deelnemers, uitgerust met een telefoon met GPS-navigatie en een koptelefoon, de voornoemde route door het centrum van Amsterdam. Hiervoor is specifieke content ontwikkeld met onder andere Ons' Lieve Heer op Solder. Deze content bestaat voornamelijk uit audioverhalen, zoals die van voornoemde pastoor en klokkenluider, uit muziekfragmenten en uit fotomateriaal. De voormalige schuilkerk Ons' Lieve Heer op Solder is naast de Zuiderkerk en de boeddhistische tempel op de Zeedijk een van de plekken waar de deelnemers naar binnen gaan. Via de koptelefoon worden content, instructies en persoonlijke verhalen aangeboden. De ervaring leert dat audio goed werkt en, in vergelijking tot tekst en plaatjes, minder conflicteert met de visuele input vanuit de fysieke omgeving. De route die deels individueel en deels gezamenlijk gelopen wordt, voert de deelnemers zelfs ondergronds, de metro in.

Het project Rituelen in Amsterdam

Toolkit

Qua technologie wordt het door Waag Society ontwikkelde 7scenes platform gebruikt. Dit is een technologisch platform dat locaties en media op een toegankelijke manier verbindt en ons in staat stelt samen met partners relatief snel culturele routes en games te ontwikkelen. Op dit moment is het een zogenoemd beta-platform, wat betekent dat we nog in een testfase zitten. De technologie werkt en we organiseren pilot-projecten zoals Rituelen, maar om het platform door te ontwikkelen tot een product dat voor alle erfgoedinstellingen beschikbaar is, zijn nog meer testen en een aantal slagen in de technische ontwikkeling nodig.

Het Rituelen-project zal in september 2008 afgerond worden. Uiteindelijk doel van Erfgoed Nederland en Waag Society is een toolkit, een voor erfgoedinstellingen gemakkelijk toegankelijk systeem, te ontwikkelen. Concrete vorm van de toolkit is een website die culturele content en locaties, waar ook ter wereld, met elkaar verbindt en die content, in verhalende vorm, via telefoons weer ter beschikking stelt aan het publiek. De toolkit stelt erfgoedinstellingen in staat hun doelgroepen op deze manier een nieuwe, creatieve, actieve en sociale culturele beleving te bieden. De toolkit wordt dusdanig ontwikkeld dat geen specifieke technische kennis of ingewikkelde softwareinstallatie nodig is.

Rituelen is gefinancierd door het VSB fonds. Het project is onderdeel van het Location Based Heritage programma van Waag Society. Voor Erfgoed Nederland past het project binnen de programmlijn Erfgoed en cultuurparticipatie en binnen het thema Diversiteit. Stichting 2008 Jaar van het Religieus Erfgoed is een van de initiatiefnemers van het project. Meer informatie: www.waag.org, www.erfgoednederland.nl en www.2008re.nl

* Dick van Dijk is conceptontwikkelaar bij Waag Society in Amsterdam. Aafje Moonen is projectleider bij Erfgoed Nederland.

De invulling van de route is sterk geregisseerd vanuit elementen die we aantreffen op de route. Zo bleken er op praktisch alle locaties spiegels aanwezig te zijn, die dan ook een centrale rol hebben gekregen in de route, hetgeen mooi aansluit bij het reflectieve karakter van veel rituelen – de insteek van het project.

In de Rituelen-pilot worden monumen-

Deelnemer fotografeert zichzelf in een spiegel bij Ons' Lieve Heer op Solder.

ten en musea verbonden, maar een koppeling van een archiefcollectie met de locaties waarmee zij direct of indirect een verband heeft is evengoed voorstelbaar. Het Stadsarchief Amsterdam beschikt bijvoorbeeld over een kaft van een boekhoudbook, gevonden onder het voormalig Burgerweeshuis (nu het Amsterdams Historisch Museum). Voor de kaft is gekleurd perkament gebruikt dat afkomstig is uit een oud gebedenboek. Een dergelijk object illustreert heel mooi hoe mensen door de tijd verschillend met het geloof en zijn uitingen omgingen. Een verhaal dat uitstekend verteld kan worden bij de Amsterdamse Oude Kerk, waar een uitleg over hoe de maatschappij veranderd is na de Reformatie zeer relevant is. Of bij het Amsterdams Historisch om de historische context van die plek te duiden.

De eerste pre-pilotervaringen met kleine groepjes deelnemers geven in ieder geval een duidelijke indicatie dat de deelnemers voldoende uit de voeten kunnen met mobiele technologie, dat de gedramatiseerde setting voor dit onderwerp goed werkt en dat deelnemers enthousiast worden voor dergelijke culturele ervaringen.

De deelnemers navigeren op een kaart van Amsterdam.